

Contraplaats van de moderne stad *Stadskantoor en stadhuis in*

's-Hertogenbosch door Dirk Jan Postel, Kraaijvanger.Urbis Eén van de centrale vragen in de Nederlandse steden is op welke wijze in het centrum mag worden gebouwd. Zijn projecten alleen acceptabel als ze historisch zijn en op de maat van het bestaande zijn ontworpen? Of zijn in de historische stadswefsels ook eigentijdse gebouwen mogelijk? Het nieuwe stadskantoor in 's-Hertogenbosch geeft op optimistische wijze inhoud aan dit laatste streven. Samen met de uitbreiding van het Stadhuis geeft het een nieuwe impuls aan het functioneren van de Bossche binnenstad. Tevens biedt ze burgers de ruimte zich verbonden te voelen met hun woonplaats.

Herman Kerkdijk *Foto's Christian Richters*

Hoe een nieuw gebouw in een historische binnenstad kan verschijnen, is een klassieke ontwerpogave, waarvan de uitkomst op voorhand allerminst zeker is. Wordt het kritisch regionaal, modernistisch, historiserend, of wordt het iets totaal vreemds? Zeker als het gaat om een nieuw gebouw voor het bestuur en de ambtelijke organisatie van een stad, hangt veel af van het politieke krachtenveld in die stad, de procedure die is gevolgd om tot een keuze te komen en de standpunten van bestuurders, politici en topambtenaren. Het is niet simpelweg een kwestie van stijl. In relatie tot de lokale dimensie en het programma zijn parameters aanwezig op grond waarvan ontwerpkeuzes inhoud krijgen die verder gaan dan stijl, en die de verschijningsvorm een zekere diepte geven.

In 's-Hertogenbosch kreeg Dirk Jan Postel van Kraaijvanger.Urbis opdracht voor de nieuwbouw van het Stadskantoor en het Stadhuis in het hart van de binnenstad. Deze opgave kan een stad niet onverschillig laten, omdat het gaat om haar eigen behuizing waarin de burgers zich moeten kunnen herkennen, maar ook omdat zichtbaar wordt wat een stad wil zijn. Een stadhuis laat zich vergelijken met het begrip heterotopie dat door Michel Foucault in 1967 is beschreven in het essay *Over andere ruimten*. “In iedere cultuur en beschaving zijn tastbare plaatsen die zijn ontworpen als onderdeel van de instellingen van de samenleving en die een soort contraplaatsen vormen. Het zijn gereali-seerde utopieën waarin de werkelijke plaatsen die men in de cultuur aantreft, tegelijkertijd gerepresenteerd, bestreden en omgedraaid worden. Deze plaat-sen staan buiten alle andere plaatsen, terwijl ze toch lokaliseerbaar zijn in de werkelijkheid. Omdat deze plaatsen absoluut anders zijn dan de plaatsen die zij weerspiegelen en waarvan zij spreken, noem ik ze heterotopieën.” De vraag is dan of een stadhuis kan worden gezien als een contraplaats waar de ervaring van de stad wordt verzameld en gekruist met de politieke en bureau-cratische dimensie van een stad.

Dit perspectief bepaalt bij het binnenkomen van het Stadskantoor de percep-tie van de grote publiekshal. In de historische binnenstad van 's-Hertogen-bosch met al zijn bochtige, smalle straten en dichte bebouwing, manifesteert de grote publiekshal zich als een plek die tussen alle bedrijvigheid van balies, wachtende burgers, werkplekken en brochures door, een panorama biedt op de achterkant van de stad. De hal laat door haar horizon van transparantie en licht ruimte voor de plek waar stad en burger elkaar ontmoeten, waar voor- en achterkant van de stad kruisen en waar moeiteloos de verschillende stijlen van de bestaande gebouwen (zoals het voormalige Rijkswaterstaatgebouw en het vroegere Stadskantoor) bij elkaar zijn gebracht.

Dit effect is versterkt door het feit dat beide gebouwdelen die de 'langsegevels' van de hal vormen anti-perspectivisch geren vanaf de entree. In de kap van de hal zijn geen spanten toegepast maar consoles, waardoor dit verschil in rich-ting is geformaliseerd in een spievormige 'fontanel' van glas. Het nieuwe Stadskantoor omvat 754 flexwerkplekken voor 1100 medewerkers op 17.000 vierkante meter. Het is niet alleen licht bij binnenkomst, maar ook op

Linkerpagina

De wigvormige hal benadrukt de verschillen tussen de twee volumes, maar creëert tegelijk ook een verbinding tussen beide.

rechtsboven **Situatie met boven het Stadskantoor en onder het Stadhuis uitgelicht.**

nagenoeg elke vierkante meter dankzij de beide hoven aan weerszijden van de hal. Doordat de achtergevel van het Rijkswaterstaatgebouw is vervangen door een glazen gevel, baadt dit deel van het Stadskantoor in het daglicht. In combinatie met het ruimtelijke effect van de verdraaide Keizershof in dit 'Rijkswaterstaatdeel' is een open en dynamische werkomgeving ontstaan. In de vernieuwbouw van het andere, in Bossche Schoolstijl gebouwde deel laten de bakstenen gevels met vensters minder daglicht toe, waardoor de opstelling van de diverse flexplekken krappert oogt. Het effect daarvan is een meer besloten en statische sfeer. Dit verschil is ook te begrijpen in de maat en de aard van beide hoven. Terwijl de Keizershof een beperkte maat heeft, bijna volledig is omsloten door glazen gevels en is ingericht met een losse setting van vaste planten in grote potten, is de Kastanjehof een veel ruimere hof aan de Binnendieze die een klassieker sfeer ademt.

Het gebouw toont verschillen maar ook verbindingen. De sleutel hiervoor dient zich aan bij de drie bruggen die in de hal de verdiepingen van beide gebouwdelen met elkaar verbinden. De publiekshal verbindt het zichtbare met het onzichtbare: het verbindt de bovengrondse straat met de ondergrond-se rivier, licht met donker, groot met klein, vol met leeg, oud met nieuw. Het doet dit op een ingetogen wijze. Dit geldt ook voor de manier waarop het nieuwe gebouw zich in de historische stad manifesteert, zichtbaar waar het nodig is, zoals bij de entree en onontkoombaar wanneer er sprake is van een nieuwe straatgevel. Waar ooit de St.Jan is gebouwd als uitdrukking van het verbond tussen God en de mensen, schuilt de grote kracht van dit gebouw in relatie tot de binnenstad juist in het anders zijn. Omdat ze als contraplaats

verschijnt, biedt ze de burgers de ruimte zich in onze tijd verbonden te voelen met de stad. De ervaring van de flexplek waardoor de ambtenaren de ene dag hier, de ander dag daar een plek vinden, een loungeplek, een bibliotheekplek of een cockpitplek, sluit hier wonderwel bij aan. Ze laat een gevoel van ontheemding ontstaan. Elke dag worden persoonlijke sporen uitgewist, het gebouw draagt geen enkel bewijs met zich mee van iemands aanwezigheid, het ontkent elke vorm van persoonlijke identiteit. Maar tegelijkertijd biedt dit ruimte aan nieuwe ervaringen, als onderdeel van een dynamische ‘netwerk-omgeving’. Hier heerst geen gevestigde orde, omdat het voortdurend de verwachting wekt van het andere en van het bij-de-tijd zijn, ook in een historische binnenstad.

Bevroren rituelen

De nieuwbouw van het Stadhuis bestaat uit een stapeling van vier verschillende functies met een eigen structuur: de open ontvangstruimte, de dubbelhoge raadszaal, de vergaderetage en de fractieverdieping. Ofschoon dit programma kundig is georganiseerd binnen het gegeven ruimtelijke kader, springt direct de symmetrie in de gevel in het oog. Het lijkt alsof met deze keuze een aloud mechanisme van de architectuur, gedacht als een representatieve uitdrukking van politieke macht, weer in beeld is gebracht. In de woorden van de architect gaat het om wisselende symmetrieën waarmee het representatieve vermogen van architectuur is gerelativeerd. Tussen zijn ontwerpschetsen bevindt zich zelfs een dynamische contracompositie. De grote centrale vensters vormen weliswaar geen exacte symmetrie, maar kunnen het beeld ervan niet wegnemen. Het is meteen duidelijk dat hier sprake is van een voornaam gebouw met een witte natuurstenen gevelbekleding die zich in kleur en materiaal onderscheidt van de donkere bakstenen gevels van het belendende warenhuis en de winkels. Door deze prominente verschijning is een anonieme plek aan een ‘achteraf’straat voorgoed gemarkeerd. Een heel sterke ontwerpkeuze is om bij gebrek aan een representatieve openbare ruimte de begane grondgevel in glas uit te voeren. Radicale transparantie in de vorm van een volledig glazen gevel maakt het mogelijk de binnenruimte als zodanig te zien en als een verlengstuk van de straat. De gedachte is prachtig: het nieuwe Bestuurscentrum ligt niet alleen aan de straat maar ook erboven, als een doeltreffende uitdrukking van een dual politiek stelsel boven het volk en voor het volk. Aan het gebouw valt dit echter niet af te lezen. De ontvangstruimte heeft immers een geheel andere materialisering dan de straat. De entree is ontworpen als een klassieke toegang, uitgerust met deuren die elektronisch open en dicht gaan, in plaats van een gehele pui die kan worden weggeschoven. Het ritueel van de politieke macht mag worden gezien, alsof het gaat om een etalage van een winkel waar democratie aan de man wordt gebracht, maar met de stijlmiddelen die passen bij een voornaam gebouw, een symmetrisch ogende, met witte natuursteen beklede gevel die aan alle zijden is begrensd door glas. Door dit laatste treedt een merkwaardig effect op. De gevel verschijnt als een autonoom vlak, zwevend in de ruimte. Achter deze gevel bevindt zich op de eerste verdieping de openbare raadszaal, de piano nobile van en voor de stad. Zo ontstaat een merkwaardige kruising tussen de moderne gevelcompositie en het klassieke palazzo. De twee grote vensters bepalen het gezicht aan de straat en centreren de compositie van de gevel. Van binnenuit is de beleving anders, omdat beide grote vensters niet als symmetrisch herkenbaar in de raadszaal verschijnen en samen met de zwier van het balkon de zaal een

geheel eigen dynamiek geven. De inrichting van deze zaal is sjiek, met zijn ingetogen uitstraling van maple-houten meubilair en kobaltblauw tapijt. Het meest opvallend zijn de stalen kokerprofielen die als ordinaire steigerpijpen de ruimtelijke marge tussen bestaande bebouwing en nieuw programma garanderen. Naakte constructieve noodzakelijkheid, zoals ook de koude inpassing van de oude muur in de achterwand van de raadszaal getuigt van de onontkoombare aanwezigheid van geschiedenis. Deze elementen zijn door de architect doelbewust opgenomen in het ontwerp zonder dat er verder aan is vormgegeven. Het getuigt van een houding waarin het ontwerpen niet is gezien als een proces van uitsluiting, maar eerder als het verzamelen van wat zich aandient. De architect is de regisseur van het alledaagse, maar met een oog voor de representatieve dimensie ervan. Het alledaagse en het ordinaire worden weliswaar toegelaten, maar vooral niet teveel ervan, gedoseerd, hier en daar. In dit Bestuurscentrum heeft alles zijn plek gekregen, van de buste van de Koningin tot het Mexicaanse ‘Barragan’ rose in de toiletgroep onder de Trouwzaal. Het geheel aan relaties en rituelen waarmee onze politiek kan worden beschreven is voorgoed bevroren en vindt een passende uitdrukking in de symmetrisch ogende verschijningsvorm. Dit bewerkstelligt dat eerder het Stadskantoor in haar functioneren en uitdrukking de naam Stadhuis op eigentijdse wijze inhoud geeft, dan de nieuwe uitbreiding van het Stadhuis, dat modernistisch oogt, maar in haar concept klassiek is. De kwaliteit van het ‘ongepaste’ of van de contraplaats die effectief werkzaam is in de relatie tussen Stadskantoor en stad, staat bijna haaks op de ervaring van het stadhuis als een ‘gepaste’ uitdrukking van onze sociaal-democratie. Het is de vraag hoe belangrijk deze gevolgtrekking is in een tijd waarin het alleen lijkt te gaan over representatie, over beelden en over het terugdringen van architectuur tot het platte vlak, totdat ze geen inhoud meer heeft. Het nieuwe Stadskantoor in Den Bosch is een optimistisch pleidooi voor een vitaal functionerende, historische binnenstad en voor architectuur met inhoud, voorbij het beeld.

STADSKANTOOR EN STADHUIS IN 'S-HERTOGENBOSCH

Opdrachtgever Gemeente 's-Hertogenbosch

Ontwerp Dirk Jan Postel, Kraaijvanger.Urbis

Projectteam Dirk Jan Postel, Martin van Kessel, Ramon Ong Alok, Daniela Schelle, Jeroen Leemans, Imco de Man, Ton Ringeling, Joost Smorenburg, Leendert Spreij, Stephane Ganeff, Jan Hein Franken, Martin Penninga, Hans Dopper, Shoraij Shirazi, Joost van der Kooij, Han Visser, Nick Marks, Cees Vermeulen, Thierry Voelinger, Dominique Weigel, Gerard Loozekoot, Patrick Keijzer en Nol van den Boer.

Adviseur constructies Adviesbureau voor Bouwtechniek ABT, Velp

Adviseur installaties Sweegers en de Bruijn, 's Hertogenbosch

Adviseur bouw fysica Peutz Associés, Mook

Bouwmanagement Brink Management en Advies, Eindhoven

Aannemer Ballast Nedam in combinatie met Heijmans Bouw

E-installaties Burgers Ergon

W-installaties Kropman

Producent meubilair Ahrend

Bouw april 2001 - februari 2004

Bruto vloeroppervlakte stadskantoor 19.332 m², bestuurscentrum 1.810 m²

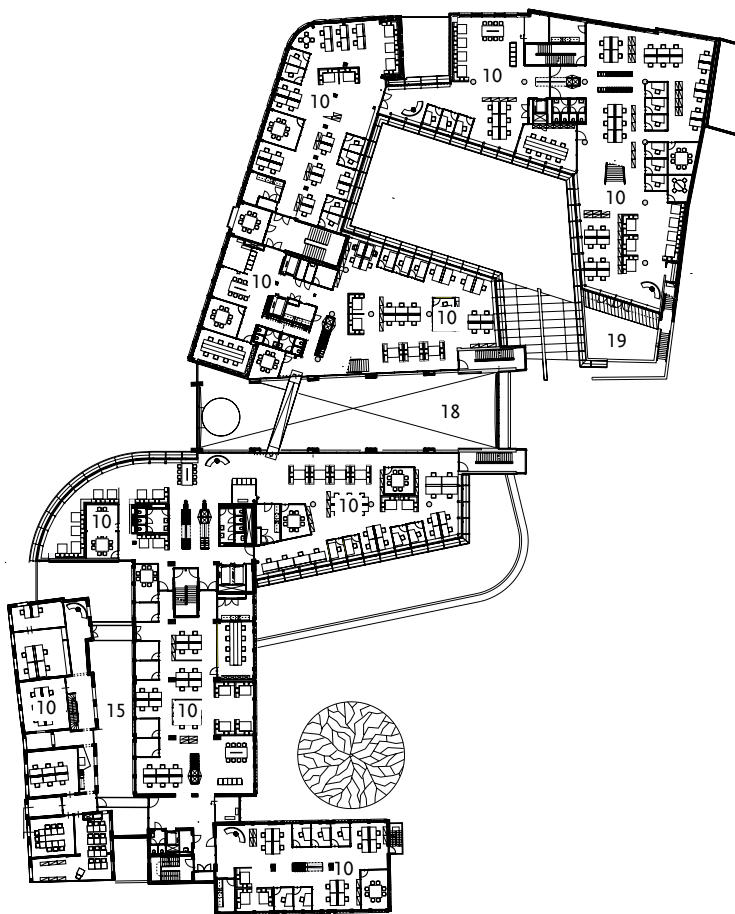
Bouwkosten €35.049.000,-

Linkerpagina

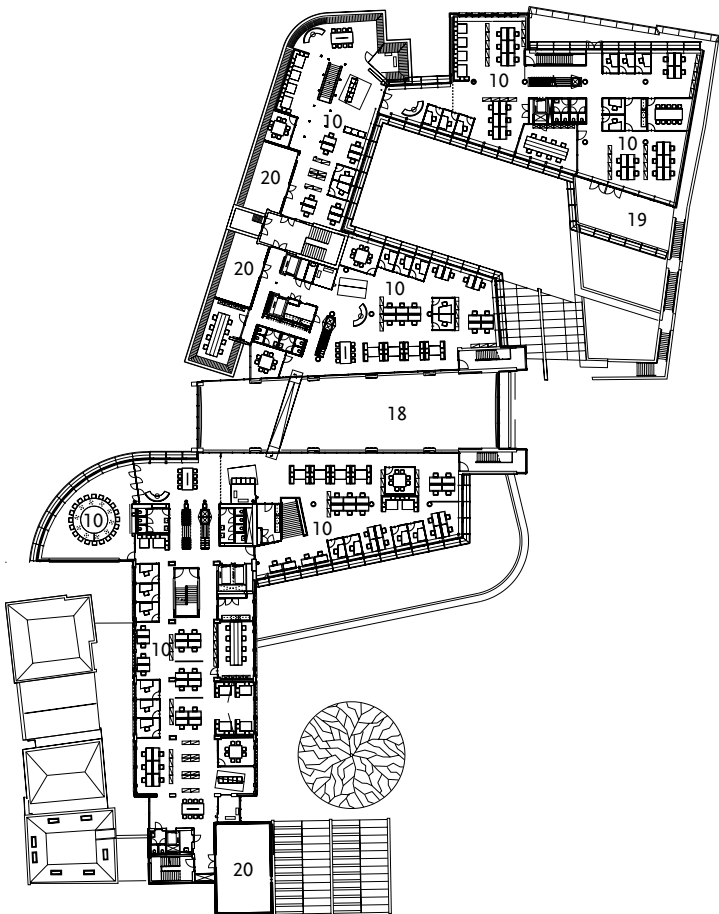
In de hal kruisen panorama's van de voor- en de achterkant van de stad.

onder Entree van het stadskantoor met links het voormalige kantoor van Rijkswaterstaat dat een rijksmonument is.

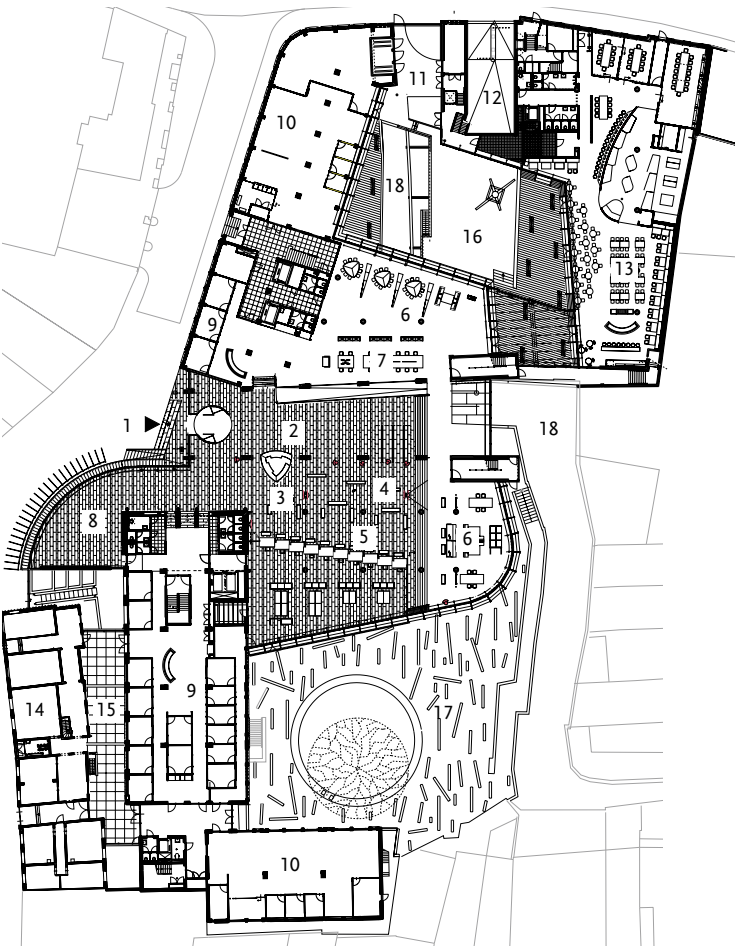

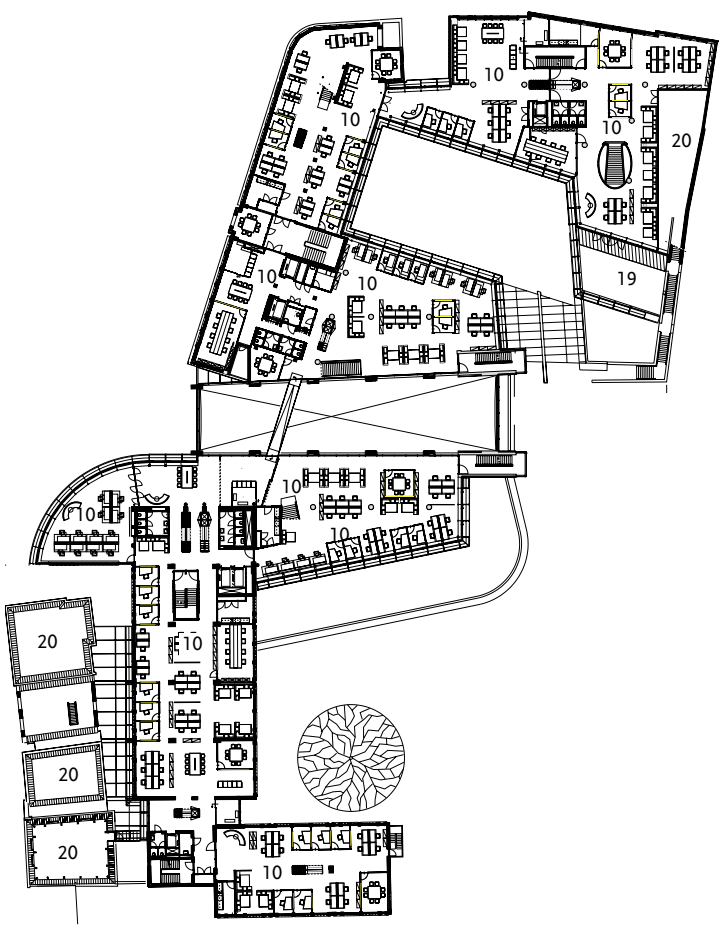
Eerste verdieping

Derde verdieping

Begane grond stadskantoor met links de Keizershof en rechts de Kastanjehof.

Tweede verdieping

Linkerpagina

1 entree 2 hal 3 receptie 4 wachtzone 5 front office 6 informatiewinkels 7 leestafels / internet 8 etalage van de stad 9 spreekkamers 10 kantoor 11 expeditie 12 entree parkeergarage 13 restaurant 14 vergaderruimte 15 patio 16 Keizershof 17 Kastanjehof 18 Dieze 19 terras 20 installaties

onder In het verdraaide, kleinschalige Keizershof is de Binnendieze opengelegd.
rechts Door het glazen gedeelte van het vloeroppervlak is de Binnendieze zichtbaar.
De werknemers hebben zicht op het Keizershof.

Linkerpagina
boven Op de derde verdieping van het rijksmonument staan een lounge en enkele vergaderzalen ter beschikking.
onder Dankzij het concept van flexwerkplekken hebben de werknemers de keuze tussen verschillende kantoor types. Hier zijn drie 'cockpitruimtes' en een open werkplek zichtbaar.

onder Het eet/werkcafé met open haard op de begane grond kijkt uit op het Keizershof.

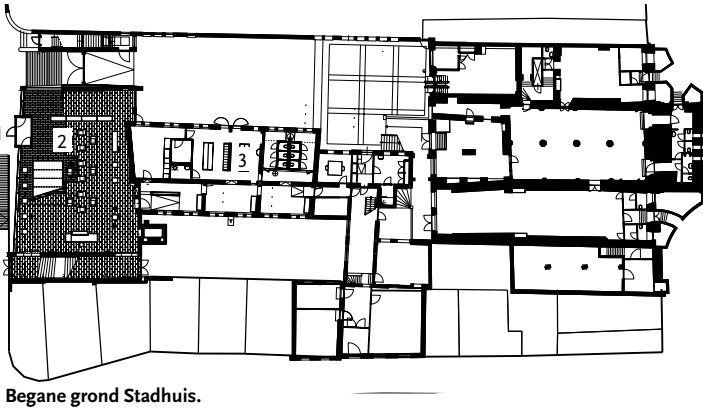
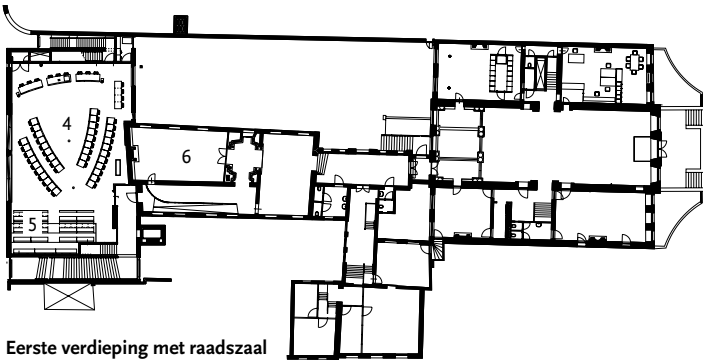
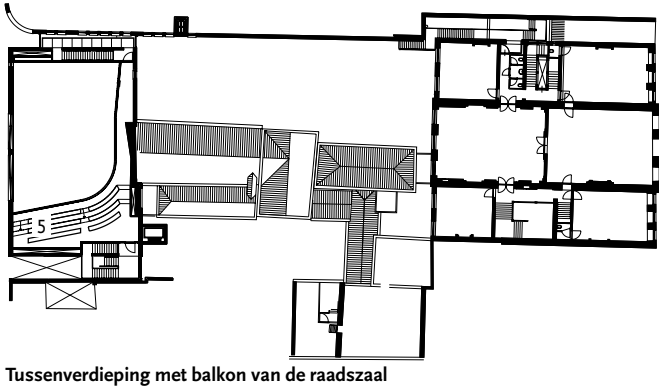
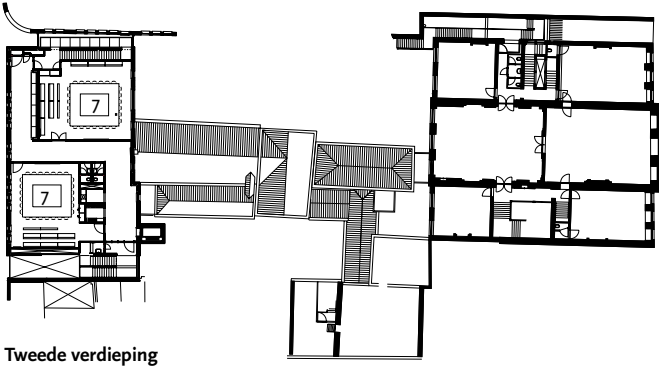
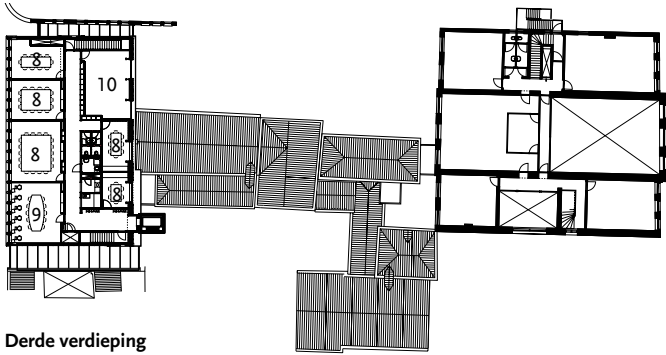
onder Hoewel sober ingericht, biedt de ontvangstruimte een zekere verwelcoming dankzij de intieme bakstenen muur en de openheid naar de straat toe.

Rechterpagina

boven De symmetrie en het materiaalgebruik in de straatgevel van het Stadhuis maken meteen duidelijk dat het gaat om een voornaam gebouw.

onder De raampartijen op verdieping liggen schuin ten opzichte van het gevelvlak. De cirkelvormige verlichting maakt passanten meteen duidelijk dat hier de raadszaal verscholen ligt.

1 entree 2 hal 3 garderobe 4 raadszaal
5 publieke tribune 6 trouwzaal
7 commissiekamers 8 fractiekamers
9 leeskamer 10 installaties

onder Het balkon geeft een zekere dynamiek aan de raadszaal.
rechts De architect heeft op subtiële wijze gespeeld met de raamverdeling, de positie van de glasvlakken ten opzichte van het gevelvlak en de translucente invulling ervan.

